

THESIS

'ROOM(S) WITH(OUT) A VIEW

TIMBER SHORED INTERMENTS
WITH LAID OUT BODIES
DURING THE LAST HALF
OF THE FIRST MILLENNIUM AD
IN NORTHWESTERN EUROPE

(WORK IN PROGRESS)

AFBEELDING VOORZIJD: Reconstructie van een willekeurige grafkamer in Oost-Frankrijk; illustratie door Benoît Clarys. (In: Spiering, H., NRC, 30 september 2021).

PROLOOG

Op instigatie van Prof. Dr. H.T. Waterbolk¹ — destijds de directeur van het Biologisch-Archæologisch Instituut (BAI)² van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG)³ — werd ik doorverwezen naar Drs. J.W. Boersma⁴, die de laatste opgravingen het grafveld ‘Hijker Esch’ (destijds gemeente Beilen; thans gemeente Midden-Drenthe) in 1969-70 had geleid. Laatstgenoemde gaf mij de uitzonderlijke mogelijkheid hierover een eindschrijft te mogen schrijven.

Tijdens de uitwerking van de documentatie, de registratie van de artefacten en aanvullende informatie verkregen door gesprekken met het betroffen boerenechtpaar Geerts op wier land⁵ de vondsten destijds in 1957 en 1970/1 werden gedaan, alsook door informatie van en medewerking verkregen door de betrokkenen bij dit archeologisch project van het BAI, werd mijn belangstelling allengs — zoals overigens al eerder tot grafrituelen in het algemeen — gefocust op de LaatRomeinse Tijd (LRT), de VolksVerhuizingsTijd (VVT) en de Vroege MiddelEeuwen (VME).⁶ Uiteindelijk mondde dit uit in mijn doctoraalschrijft.⁷

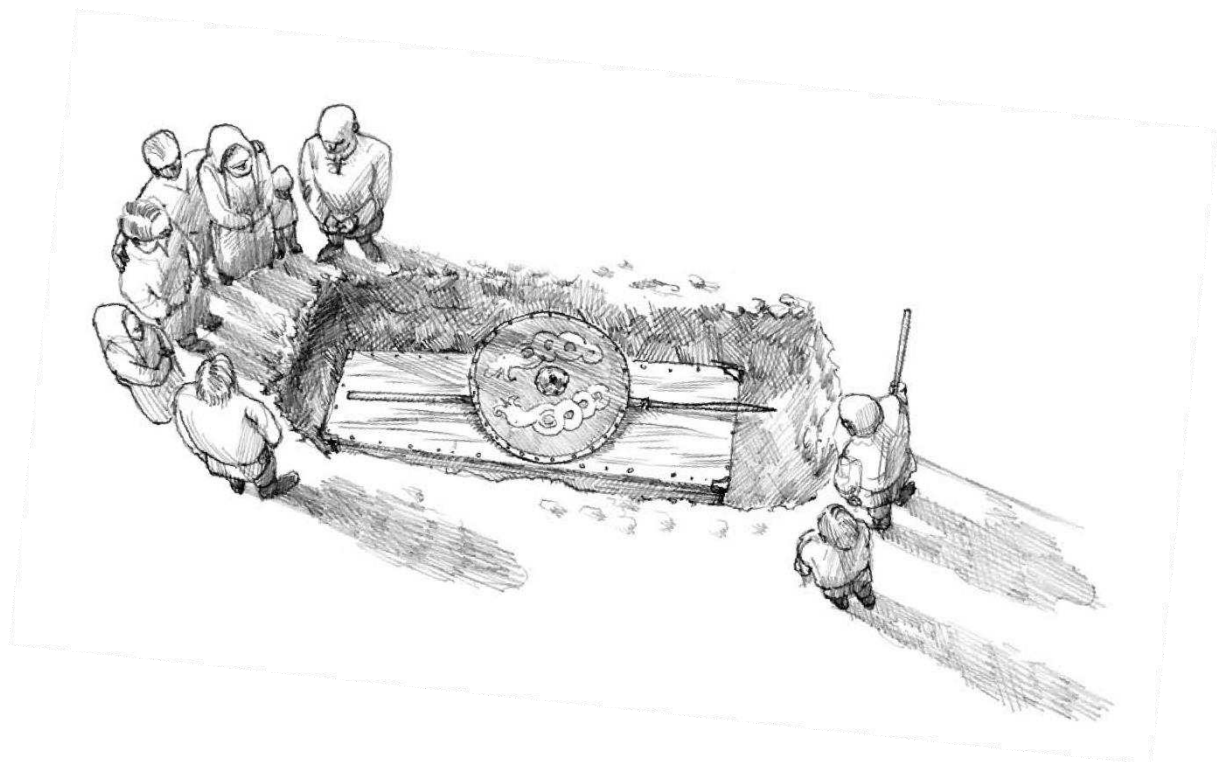
Bij het lezen van de uitgetypte rapporten van de studenten A.T. Clason⁸ en W.A. van Es bleek, dat de aanleiding van het archeologisch onderzoek berustte op de telefonische meldingen d.d. maandag 8 april 1957 van Drs. Fop I. Brouwer — docent aan de Middelbare Landbouwschool te Groningen — en dhr. J. Geerts — landbouwer op voornoemd toponiem — van het aantreffen van archeologica, welke mogelijk duiden op de aanwezigheid van een oude begraafplaats aldaar. Hierop ging de directeur — opvolger van de legendarische Prof. Dr. A.E. Van Giffen — Prof. Dr. H.T. Waterbolk allengs persoonlijk ter plaatse op onderzoek uit. Uit de waarnemingen in de door de locale agrariër gegraven zandwinningskuil bleken een 15-tal, ongeveer N ↔ Z-gerichte inhumaties, welke inderdaad bleken te wijzen op een zogenaamd rijengrafveld.⁹ In een later stadium van diezelfde week togen student J.N. Lanting, tekenaar H.R. Roelink en een 6-tal veldwerkers naar de plek van het vergraven deel, alwaar zij een aantal proefsleuven met een archeologisch zichtbaar vlak aanlegden. Hierbij werd eveneens een ongeveer O ↔ W-geörienteerd graf aangetroffen (*vide* Bijlagen Ia & Ib).

De hierop volgende opgravingscampagnes in 1969 en 1970 werden geleid door Drs. J.W. Boersma. Teneinde verwarring te voorkomen werd, bij het nummeren van de artefacten, onderscheid gemaakt tussen die aangetroffen in het jaar 1957 (Romeinse cijfers) en die aangetroffen in de jaren 1969 en 1970 (Arabische cijfers).

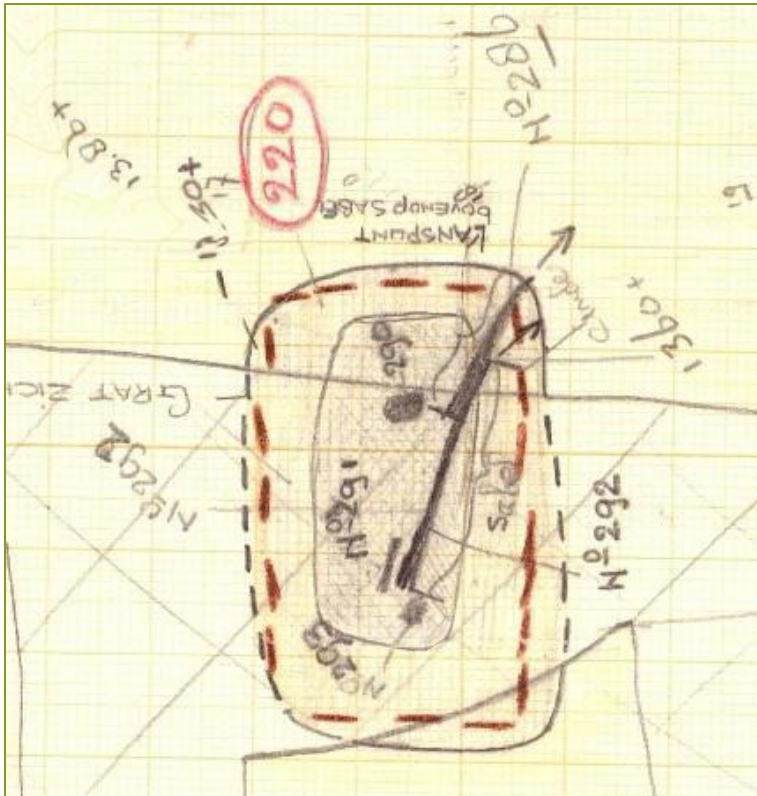
Bij het bestuderen van alle informatie – variërend van zowel dagrapporten, veldtekeningen alsook artefacten – sprong graf № 220 in werkput № 4 (getekend d.d. 17 november 1969, PDF-file GA 06-07 Hijken 1957-10) hierbij in het oog (Afb. 1a & 1b). De vage grondsporen ter plaatse verrieden – van binnen naar buiten – een afgerond-trapezoïdale kuil met een lengte van circa 1,88 meter bij circa 1,62 meter, waarin aan de binnenzijde meerdere verticale (!)¹⁰ planken leken te zijn ingegraven of ingehouwen. Projectleider Boersma concludeerde indertijd dat deze dienden ter versteviging van de wand; hier valt iets over te zeggen, ware het niet dat het ter plaatse een rug van nogal fijn, mul of rul dekzand betrof, zodat de leemtes tussen deze versterking weinig soelaas geboden zouden hebben. Een andere optie is dat de staketsels misschien aan de buiten- of binnenzijde bekleed kunnen zijn geweest met ander vergankelijk en in het vlak of *en profil* niet meer waarneembaar organische resten zoals bijvoorbeeld al-dan-niet-bewerkte huiden (leer) c.q. plantaardig materiaal (textiel). De oriëntatie van dit ‘kamergraf’ was ongeveer ZuidZuidWest ↔ NoordNoordOost, dan wel *vice versa*; een skelet, beenderen, lijksilhouet of gebitsglazuur werden namelijk niet aangetroffen, zodat niet vast te stellen was in welke richting de overledene bij de graflegging daadwerkelijk met zijn (of haar!) hoofd gelegen moet hebben en waar de wapenuitrusting aan zijn of haar zijde gelegen moet hebben.¹¹ De afmetingen van de kist bedroegen 1,64 * 0,96, zodat men hier in ieder geval uit mag gaan van een overledene in het levensbestek jongvolwassene tot adolescent,¹² zoals vele onafhankelijke onderzoeken laten blijken: de gemiddelde lengte van mannen in ieder geval in NoordWest-Europa in de eerste helft van de Middeleeuwen bedroeg maar liefst 173,4 centimeter, met een record van 176 centimeter in Zweden. Echter, meerdere uiteenlopende factoren (biologisch-fysiologische aspecten) speelden hierbij een rol: het natuurlijk en sociale milieu – niet iedereen had toegang tot alle benodigde proteïnen, vezels, vitaminen – (door verschil in levensstandaard); genetische bepaling / ‘inteelt’ (vergelijk bijvoorbeeld de zogenaamde ‘Habsburgse kin’) / overerfbaarheid, ziekstes, mannelijk / vrouwelijk etc.).¹³

De ‘Krijgsheer van Hijken’

In de vulling van graf №220 werden noch sieraden, noch lokaal handvervaardigd, gedraaid of geïmporteerd gedraaid aardewerk aangetroffen. Ook ontbrak de aanwezigheid van een mes, welke bijvoorbeeld in ongeveer 60% van de bijzettingen (≈ 130) wèl werden aangetroffen. Het relatief frequente voorkomen van messen duidt mogelijk / waarschijnlijk op dagelijks, huishoudelijk gebruik (vergelijk *multi purpose Zwitsers zakmes*).¹⁴ Opmerkelijk was ook het ontbreken van een *umbo* (metalen schildknop) als restant van een houten wapenschild, niet werd aangetroffen, zoals deze voor deze periode vaak werd aangetroffen; het wapenschild werd dan tijdens de begrafenis bovenop de afsluitende deksel van de grafkamer gelegd (zie afbeelding 1a).

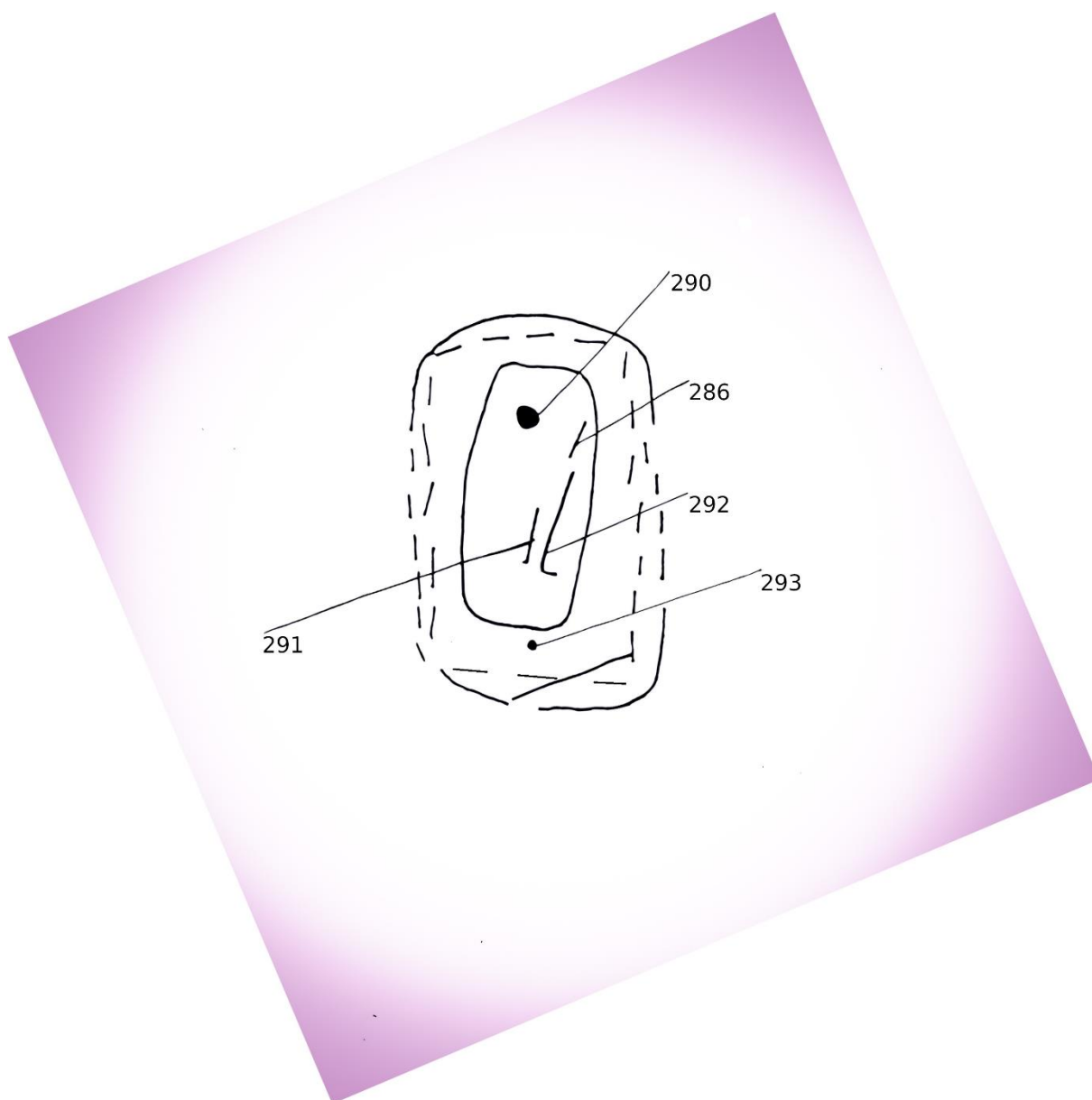
Afb. 1: Reconstructie van bijzetting houten grafkamer à la Graf № 220 (Huiskes, B., 2013, p.76).

Afb. 1a: Graf No 220
(oorspronkelijk schaal 1:40) in
werkput No 4.

LEGENDA INVENTARIS GRAF No 220

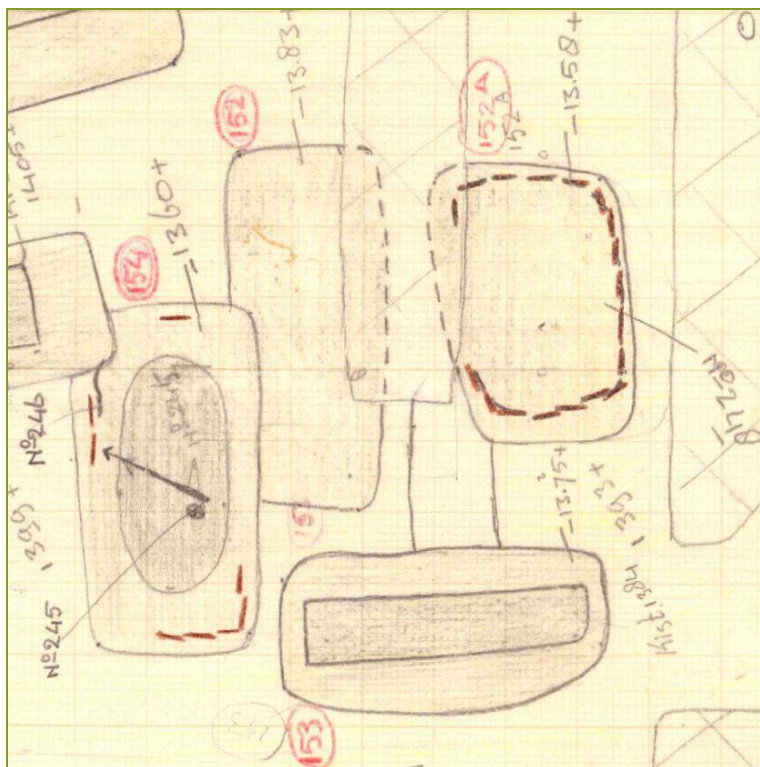
Vondst No1988/IV 286	IJzeren vleugellanspunt (<i>lancea</i>), 30 cm., op 13,60 NAP
Vondst No1988/IV 290	Riembeslag (13,0 cm.) met ijzeren gesp (5,4 * 3,7 cm.) "IJzeren pijpje met witte aanleg"
Vondst No1988/IV 291	3 Fragmenten rechthoekig riembeslag (6,2 * 5,0 cm.) met 4 wit geoxydeerde bronzen klinken
Vondst No1988/IV 292	IJzeren <i>spatha</i> (78,0 cm.) met lemmet (75,0 cm.), waaraan vastgeroest fragment <i>scramasax</i> (25,0 cm.)
Vondst No1988/IV 293	IJzeren riemtong met 3 wit geoxydeerde bronzen klinken

Afb. 1b: Schets van Graf № 220 in
werkput № 4).

LEGENDA INVENTARIS GRAF № 220

Vondst №1988/IV 286	IJzeren vleugellanspunt (<i>lancea</i>), 30 cm. op 13,60 NAP
Vondst №1988/IV 290	Riembeslag (13,0 cm.) met ijzeren gesp (5,4 * 3,7 cm.) "IJzeren pijpje met witte aanleg"
Vondst №1988/IV 291	3 Fragmenten rechthoekig riembeslag (6,2 * 5,0 cm.) met 4 wit geoxydeerde bronzen klinken
Vondst №1988/IV 292	IJzeren <i>spatha</i> (78,0 cm.) met lemmet (75,0 cm.), waaraan vastgeroest fragment <i>scramasax</i> (25,0 cm.)
Vondst №1988/IV 293	IJzeren riemtong met 3 wit geoxydeerde bronzen klinken

Afb. 1c: : De kamergraven 152a en 154 (oorspronkelijk schaal 1:40) in werkput № 3.

LEGENDA INVENTARIS GRAF № 152a

Vondst №1988/IV 248 6 Scherfjes aardewerk

LEGENDA INVENTARIS GRAF № 154

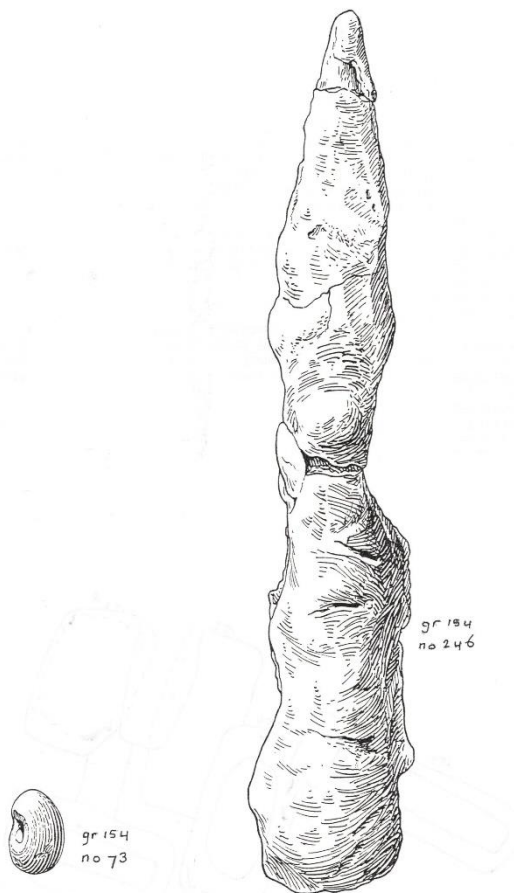
Vondst №1988/IV 73 Kraal

Vondst №1988/IV 245 3 Fragmenten ijzeren mes (12,8 cm.) op 13,80 NAP

Ijzeren gesp (2,5 cm.) , *ibid.*

2 Scherfjes aardewerk aardewerk, *ibid.*

Vondst №1988/IV 246 Ijzeren dolk met hout in hol heft (23,8 cm. cm.) op 13,65 NAP

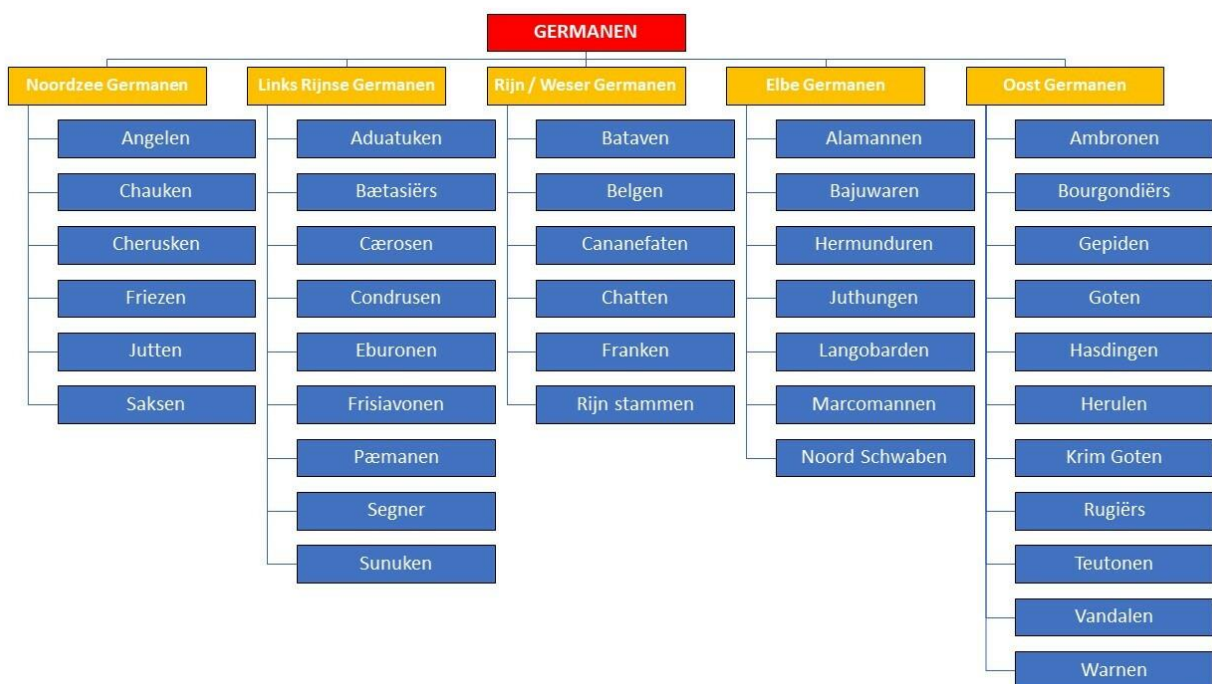
MOBILIA GRAF № 154:

- Vondst №1988/IV 73
- Vondst №1988/IV 246

I. INLEIDING

Stammen in NoordWest-Europa circa 1^e eeuw n.Chr.:

De Germanen

Afb. 2:: Linguïstische indeling van de vijf Germaanse hoofdgroepen in de 1e eeuw na Chr. (Naar Döbler, H., 1992 & Schwarz, E., 1956; © JBdV MicroSoft PowerPoint Presentatie).

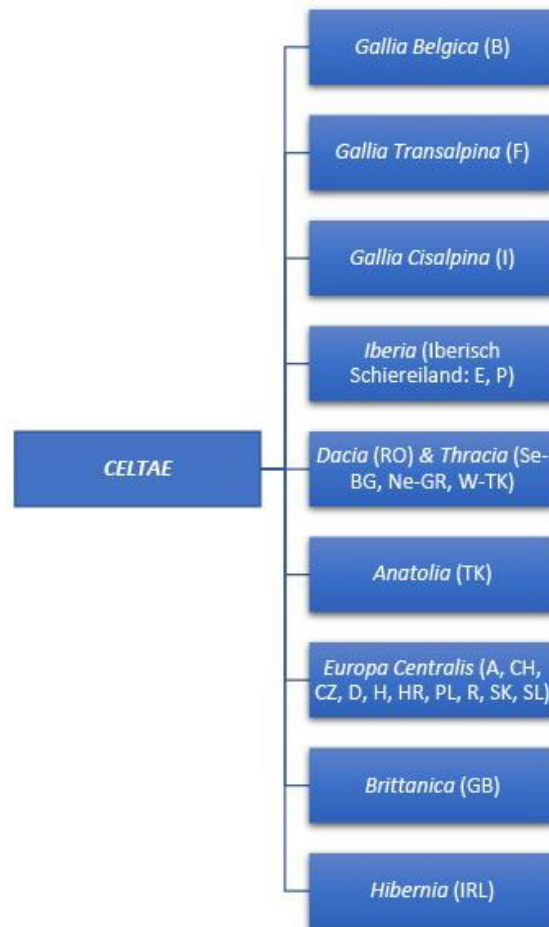
Afb. 3: Gezichtsreconstructie van een willekeurige Germaan uit de Romeinse periode (© Landesmuseum Hannover).

Afb. 4: “Hoe de Franken er wèl uit zagen” (© Johnny Shumate, Mainzer Beobachter, 17 september 2015).

Stammen in NoordWest-Europa circa 1e eeuw n.Chr.:

De Kelten

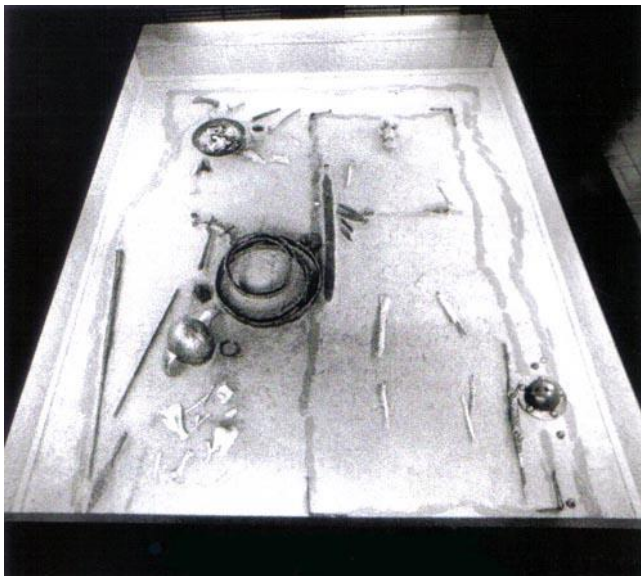

Afb.5: Linguïstische indeling van de negen Keltische hoofdgroepen in de 1e eeuw na Chr. (Naar Döbler, H., 1992 & Schwarz, E., 1956; © JBdV MicroSoft PowerPoint Presentatie).

IIA. DUITSLAND

De iconische 'Krijgsheer van Morken'

"Op de vrijdag (!) namiddag van de 10^e juni 1955 ... deden archeologen van het LVR Landesmuseum – indertijd noch Rheinisches Landesmuseum geheten – tijdens een opgraving bij het kleine dorp Morken (gemeente Bergheim, district Bergheim-Erft) vlakbij de stad / gemeente Bedburg (district Rhein-Erft), circa 45 kilometer ten NoordNoordWesten van de Stad Keulen, een sensationele vondst. Onder de toenmalige parochiekerk van Sint Martinus legden zij, op een diepte van ca. 2,5 meter, de ongestoorde (eikenhouten) grafkamer van de *Herr von von Morken* bloot, die daar in de laat / einde 6^e eeuw n.Chr. / ca. 600 n.Chr (Trier Stufe II 450 – 525 n.Chr.: H. Ament naar K. Böhner) begraven was. In de grafkamer waren talrijke bijgiffen, deels uit edelmetaal en van hoogste ambachtelijke kwaliteit neergelegd."¹⁵

Afb. 6: Geprepareerde *ex situ* grafkamer van de 'Krijgsheer van Morken' (© LandesMuseum Bonn).

16

Afb. 7: Een reconstructie van de grafkamer van de 'Krijgsheer van Morken'. In: Harding, Dennis & Philip Dixon, 1978. Bronnen van onze beschaving: Europa van Steentijd tot Noormannen. Elsevier.

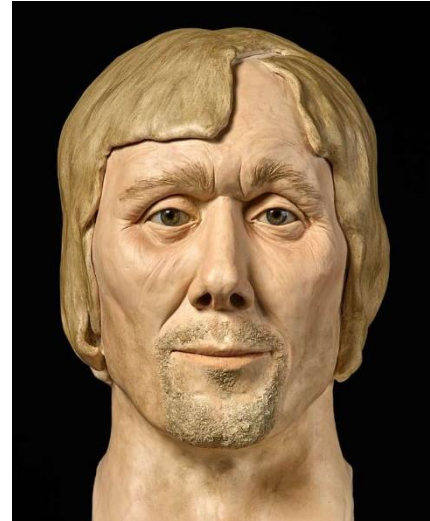
Afb. 8: Een andere reconstructie van de houten grafkamer van de 'Krijgsheer van Morken'

Afb. 7 & 8: Een vergelijking tussen de interpretaties van .afb. 6 & 7.

Afb. 9: Schedelresten uit Graf 2 (Beburg-Morken) van de 'Krijgsheer van Morken' (© Jürgen Vogel/LVR-LandesMuseum Bonn).

Afb. 10: Forensische gezichtsreconstructie naar de schedelresten uit Graf 2 (Beburg-Morken) van de 'Krijgsheer van Morken' door Dr. C. Niess, Frankfurt (© Jürgen Vogel/LVR-LandesMuseum Bonn).

Afb. 11: *Spangenhelm* uit Graf 2 (Bedburg-Morken) van de van de "Krijgsheer van Morken" (© LandesMuseum Bonn).

Deze ongetwijfeld meest waarde-volle grafgift is vervaardigd uit verguld bronsblik. Hiervan is de hoogte ca. 18 cm., terwijl de grootste diameterr ca. 22,5 cm. bedraagt.

Afb. 12: Reconstructie van de 'Krijgsheer van Kemathen', een buurtschap in de nabijheid van het huidige gemeente Kipfenberg in het Opperbeierse, district Eichstätt, Zuid-Duitsland.

Het Romeins-Frankische grafveld Krefeld-Gellep

IIB. OVERIGE HOUTEN GRAFKAMERS IN NEDERLAND

Het Romeinse – Frankische grafveld op de Dondersberg te Rhenen

De 'Krijgsheer en Vrouwe van Dalfsen', Overijssel'

Afb. 14a: Reconstructie van de houten grafkamer van de 'Krijgsheer van Dalfsen'.

Afb. 14b: Reconstructie van de houten grafkamer van de 'Vrouwe van Dalfsen'.

“Dalfsen blijkt in de Vroege Middeleeuwen het terrein te zijn geweest van de elite. De graven werden een jaar geleden (eind april 2015) gevonden toen archeologen bezig waren met een opgraving van het grafveld van de Hunebedbouwers. De droge dekzandruggen van Dalfsen waren dus niet alleen aantrekkelijk voor de Hunebedbouwers.

Twee graven springen eruit vanwege de rijke en uitbundige grafgiften. Het gaat om het graf van een man en van een vrouw. Ze liggen oost-west en dateren uit ongeveer 550 na Chr.

De ‘Krijgshere van Dalfsen

De man lag ‘volledig bewapend’ in zijn graf: een bijklop van een *francisca* (werpbijl)_een lanspunt van een *lancea* (lans), een *spatha* (tweesnede zwaard), een *scramasax* (eensnede zwaard), een *umbo* (schildknop), een beker van glas en een van aardewerk in het graf. Er werd ook een Romeins speelsteentje gevonden. Deze bijgiften suggereren een man van enige status.

De ‘Vrouw van Dalfsen’

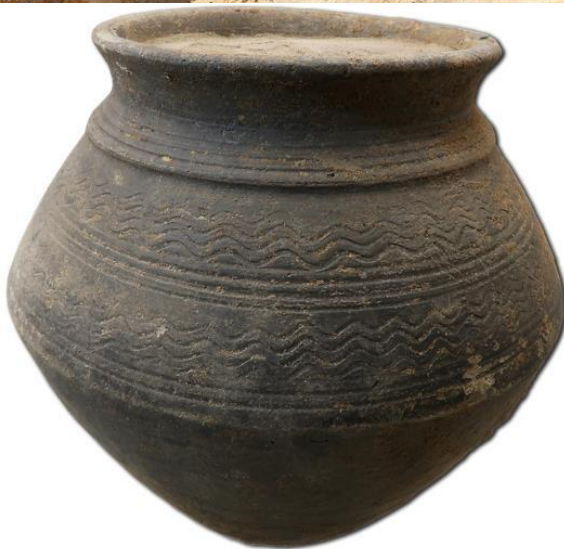
Het graf van de vrouw bevatte onder andere twee deels vergulde bloemfibula ingelegd met almandijn. Diens kleur is dieprood, neigend naar paars. Almandijn (ook almandien genoemd) is een ‘edelsteen’, aangezien de termologie ‘halfedelsteen’ sedert 1967 officieel niet meer gebezigd wordt. Dit ijzer-aluminium-silicaat (chemische formule: $\text{Fe}^{2+}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$) – een neosilicaat – wordt gerekend tot de graatgroep. De naam is een verbastering van alabandicus, de naam die *Gaius Plinius Secundus maior* (Plinius de Oudere, * Como, in 23 of 24 na Chr. - nabij Stabiae, † 25 augustus 79) heeft toegepast op een steen die werd gevonden of bewerkt in Alabanda, een stad in Caria in toenmalig Klein-Azië (het huidige Anatolië genoemd). Fijne ruitvormige dodecaëders komen voor in de leistenen rotsen van het Zillertal, in Tirol, Oostenrijk. De aanwezigheid van deze edelsteen duidt op indirecte of directe handelscontacten met de buitenwereld via lokale, regionale markten of bijvoorbeeld middels reizende marktkooplieden, marskramers of *kiepkewers* (19^e eeuwse, Groningse benaming). Almandijn wordt thans wereldwijd aangetroffen.^{17 18 19}

Dit type bloemfibula wordt met enige regelmaat aangetroffen in Frankische grafvelden. Voorts werden twee halssnoeren met meer dan 400 barnstenen kralen en een Angelsaksische aardewerken pot aangetroffen. Ook deze bijgiften wijzen op een hogere positie in deze maatschappij.

Afb.15: (*Specimen, géén bloemfibula, wèl uit dezelfde periode*): Almandijnschijf-fibula met gelobde rozet, Merovingisch graveld Rhenen, graf 166, vmeb 555-565 n.Chr. (collectie RijksMuseum van Oudheden, Leiden)

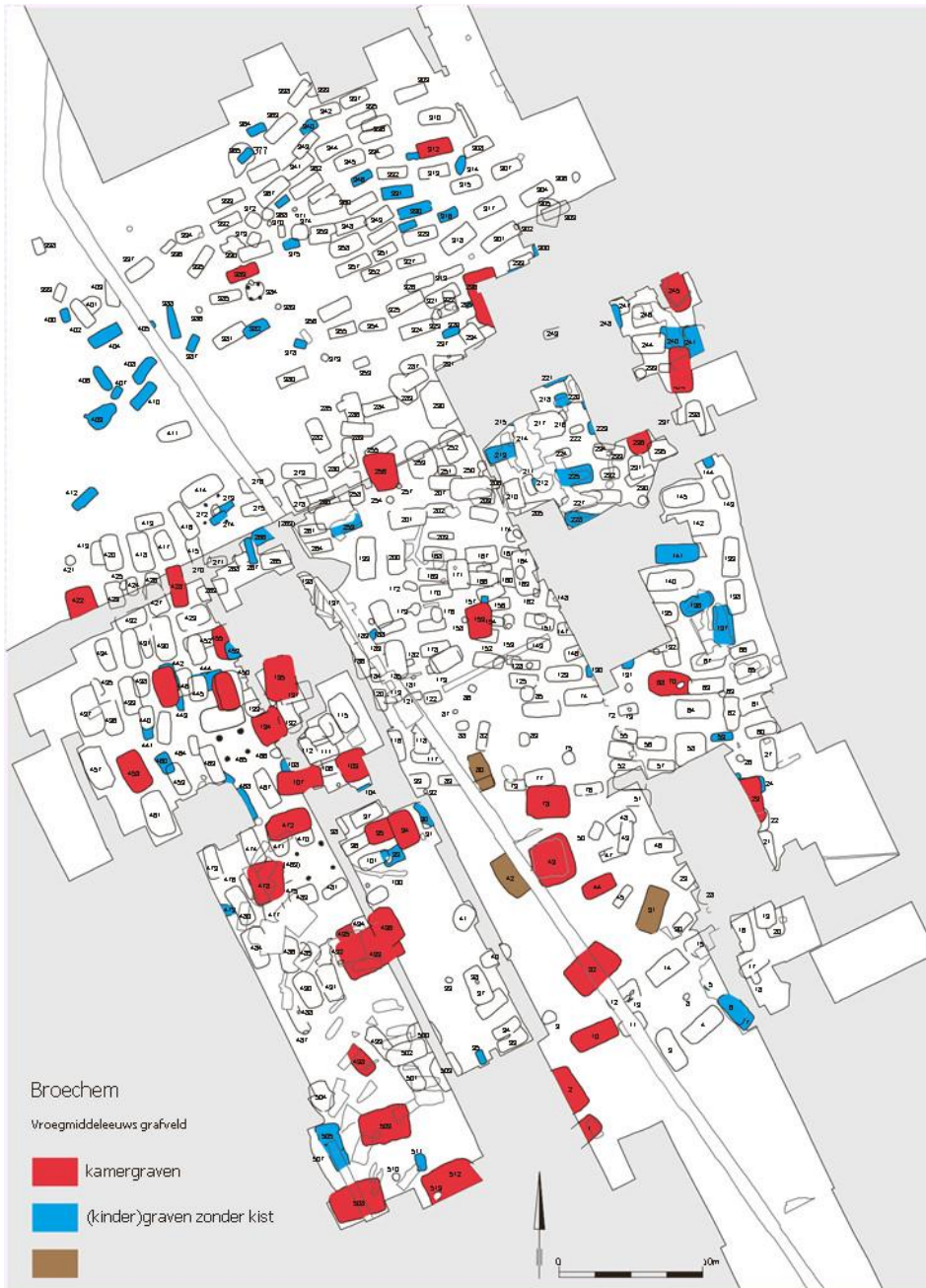
De Houten grafkamer van Hilvarenbeek (Noord-Brabant)

Afb. 16: Houten grafkamer met kist, waarvan de sporen van de planken nog te zien zijn (Hilvarenbeek, Noord-Brabant).

Afb. 16b (uitgelicht): Onder een aardewerken knikwandpot met banden met ingekraste golflijnen uit een van de graven (ca 15 cm hoog).¹

IIC. BELGIË

Afb. 17: Merovingisch grafveld te Broechem (gemeente Ranst, arrondissement Antwerpen, Vlaanderen, België).

IIC. FRANKRIJK

Afb. 18: Reconstructie van een willekeurige grafkamer in Oost-Frankrijk, door Benoît Clarys. (In: Spiering, H., NRC, 30 september

IID. VERENIGD KONINKRIJK

Afb. 19: Reconstructie van de circa 4 bij 4 meter houten grafkamer (Koning Sabert, † 616 of 617 n.Chr. ?; . Nader onder onderzoek wijst echter op een datering van ca. 580 n.Chr . Koning Sigigert, die regeerde vanaf 653 is eveneens uitgesloten²⁰⁾ aan de rand van een ‘gewoon’ grafveld te Prittlewell, Essex (UK), © Museum of London Archaeology..^{21 22 23}

GERAADPLEEGDE EN OVERIGE BRONNEN

LITERATUUR

-
- ❖ Ahrens, C., 1978. Die Leute von Ketzendorf. In Ahrens & F. Laux (red.), C. Sachsen und Angelsachsen, 323-344.
 - ❖ Annaert, R., 2018. Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Broechem; Analyse. Habelt Verlag, Bonn.
 - ❖ Boon, H, & J.J. Hekman, 2017. PvE Sweco Nederland B.V.:
<https://docplayer.nl/54285756-Programma-van-eisen-format-conform-kna-versie-4-0-locatie-projectnaam-plaats-binnen-archeologisch-proces.html>
 - ❖ Harding, D., Ph. W. Dixon *et al.*, 1978. Bronnen van onze beschaving deel 6: Europa van Steentijd tot Noormannen. Elsevier, Amsterdam.
 - ❖ Huiskes, B., 2013. Eeuwige rust op de Dondersberg; een groot vroegmiddeleeuws grafveld bij Rhenen. Leiden, Sidestonepress.
 - ❖ Petatz, M., 2017. Doctoraalscriptie: Studien zum Kammergrab Typ Morken. Freie Universität Berlin, Berlijn.
 - ❖ Spiering, H., NRC, 30 september 2021
 - ❖ Verwers, W.J.H., 1988. North Brabant in Roman and Early Medieval Times, IV: Berichten van de Rijksdienst voor Bodemonderzoek 38, 173-233
 - ❖ Voogd, J.B. de, november 1990. Het garfveld 'Hijker Esch': Beschrijving [deel I] annex Catalogus [Deel II], doctoraalscriptie (ongepubliceerd)
-
- ❖ <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2011/32/een-op-de-tien-nederlanders-linkshandig>
 - ❖ <http://www.historien.nl/angelsaksische-vorst-van-prittlewell/>
 - ❖ https://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/518677_middeleeuwer-was-erg-lang-18de-eeuwer-t-kortst#:~:text=In%20de%20zeventiende%20en%20achttiende,weer%20vroegmiddeleeuwse%20lengtes%20werden%20bereikt.
 - ❖ <https://lvrlandesmuseumbonn.wordpress.com/tag/morken/>
 - ❖ <https://www.nationalgeographic.nl/photography/2019/05/beroemd-graf-blijkt-niet-van-eerste-angelsaksische-koning?image=01-prittlewell-treasure>
 - ❖ <https://romenieuws.wordpress.com/2018/08/07/waren-de-romeinen-destijds-echt-kleiner-van-gestalte/>
 - ❖ <https://rp-online.de/nrw/staedte/neuss/> (NGZ-online)

BIJLAGEN

Bijlage Ia: Rapportage mej. A.T. Clason

BIOLOGISCH-ARCHAEOLOGISCH INSTITUUT VAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT GRONINGEN

GRONINGEN, 15 april 1957.

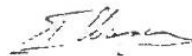
Week. }
 Dag. } rapport no 15 van Mej. A. T. Clason (8-13 april 1957)
 Bezoek. }

Betreft: Verkenning Hijken (gen. Beilen)

c.4. '57 's Morgens deelde Drs Fop I. Brouwer telefonisch mede, dat een leerling van de middelbare Landbouwschool te Groningen, woneende te Hijken (Prov. Drenthe), hem een te Hijken gevonden potscherf had laten zien. Een eveneens telefonisch bericht uit Beilen luidde, dat het raadslid J. Geerts, Westeinde te Hijken bij het bewerken van zijn land drie "urnen" gevonden had.

's Middags op onderzoek uitgaande trof Prof. H. Tj. Waterbolk een mooie zwarte, op enkele randplekken na geheel gave pot aan, in het bezit van de Heer Geerts. Deze had de pot gevonden, evenals twee andere toch verloren gegane "urnen" en een paar losse vondsten van verbrande beentjes, die eveneens verloren waren gegaan bij het afgraven van een klein kopje in zijn akker op de Hijkense es ten zuiden van het dorp aan de weg Hijken-Beilen. De es ligt daar ter plaatse op een helling die afloopt in oostelijke richting naar het oerstroombal van een zijstroompje van de Beiler stroom.

Bij een voorlopig onderzoek ter plaatse kon worden vastgesteld dat zich hier een grafveld bevindt van ondiepe en diepere vlakgraven die N.-Z. liggen. Deze waren duidelijk te zien in de wanden van de daar voor de Heer Geerts gegraven kuil, het aantal bedroeg ongeveer 15. Een groot exemplaar werd gedeeltelijk blootgelegd en leverde een randfragment van een pot op benevens een stuk ijzer (II). Aan graf uit de Z.-O. wand van de kuil leverde nog een fragment grof aardewerk op (III). Op losgewerkte grond in de kuil lag een randfragment van een laat saksische pot met stempelvorsiering benevens twee kleinere onversierde fragmenten (I). Uit een graf in de O. wand kwam 2 groene kraal (IV). Op de rand van de kuil werd nog de bodem van een klein aardewerken potje en een stuk ijzer gevonden (V).

 (A. T. Clason).

Bijlage Ib: Rapportage dhr. W.A. van EsRIJSC-ARCHAEOLOGISCH INSTITUUT VAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT GRONINGEN

GRONINGEN, 15 april 1957.

rapport no. 15 van W. A. van Es (8-13 april 1957)

Onderzoek rijengrafveld Hijken (gem. Beilen)

57 Met Lanting en Roelink naar Hijken om het onderzoek te beginnen van een rijengrafveld, enige dagen te voren aangetroffen te Hijken, aan de Beilenstraat op het terrein (gedeeltelijk?) van het raadslid J. Geerts, wonende Westeinde te Hijken.

Arriveerden + 0.20 u. op het terrein. Begonnen werd met het uitzetten van een vierkant met zijden van 20 m, het door Geerts vergraven terrein omvattend.

Hoogtepunt: bovenkant piket in zandweg van terrein naar straat. Vierkant vastgelegd aan de weg.

Te 10.30 u. kwam een 6-tal arbeiders, dienstweigeraars uit kamp Vledder, op het terrein. Strooksgewijs werd nu het vergraven gedeelte tot een leesbaar vlak blootgelegd; evenwel bleek de recente kuil overal te diep uitgegraven, en nergens meer een tot het grafveld behorend grondspoor te bevatten. Alleen in de N.-O. hoek werd een groot graf, N.-Z. georiënteerd, blootgelegd (nr I; reeds geconstateerd bij verkenning van 6.4.57). In dit graf een tweetal recente plekken en veel kool; de W. helft van het graf was aanmerkelijk donkerder van kleur. Naar de aan het Z. uiteinde aangetroffen smalle, rechte baan worden beschouwd als de korte zijde van de kist?

Vondsten uit graf I: scherfje zwartachtig aardewerk uit kuilvulling; fragmenten van bronzen ringetjes (?) en gedeelte van gele kraal (?) uit een cer recente plekken. Verder werd in de Z.-W. hoek blootgelegd een smaller O.-W. georiënteerd graf; hierin tekende zich al spoedig een smalle kist af (br. 0.40 m, l. 2.30 m). Tegen de N. kistwand werd - hoog in het graf - een ijzeren mes en een gesp (?) gevonden; verder scherfjes in de kistvulling; veel houtskool.

Vondsten:

1. scherfje zwart aardewerk, uit vulling graf I
2. fragmenten bronzen ringetje (s?) en fragment gele kraal; uit recente plek graf I
3. houtskool graf I
4. mes; uit graf II
5. scherfjes; uit graf II
6. gesp (?); uit graf II

W. A. van Es
(W. A. van Es).

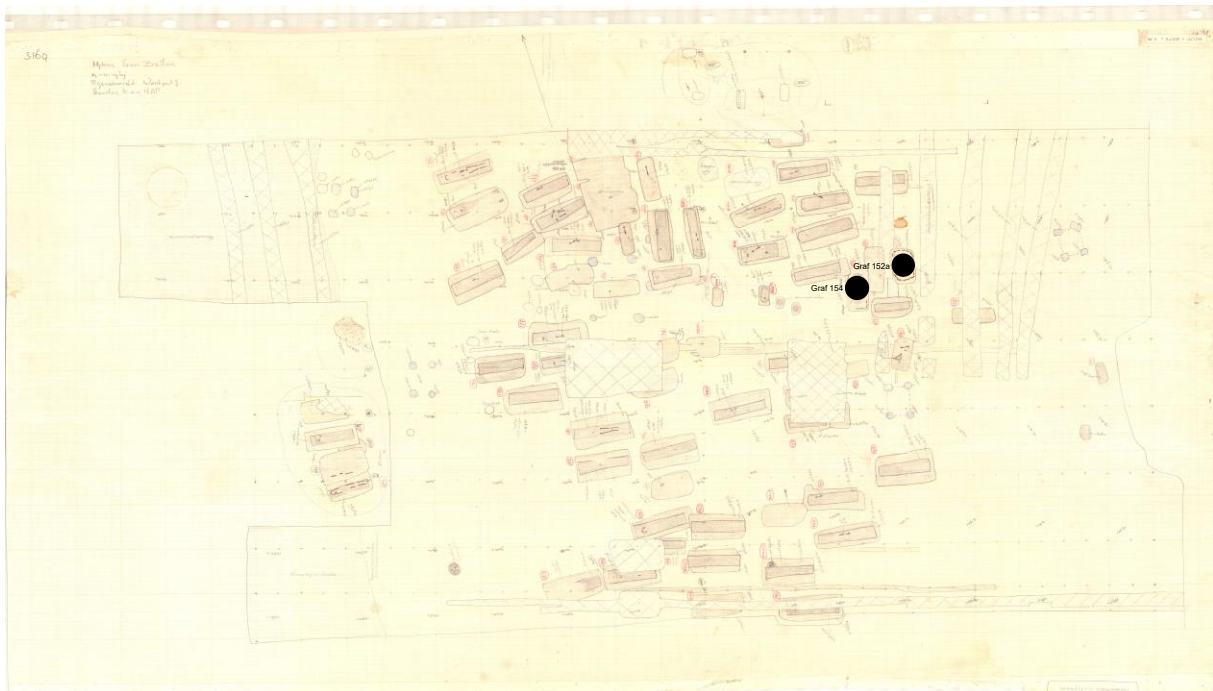
Bijlage II: Grafveld 'Hijker Esch' met houten grafkamers (*)

Oorspronkelijk schaal 1:100 op A0-formaat (Biologisch-Archæologisch Instituut, RijksUniversiteit Groningen, 1957-69/70), verkleind tot 5%.

* = Locatie houten grafkamer

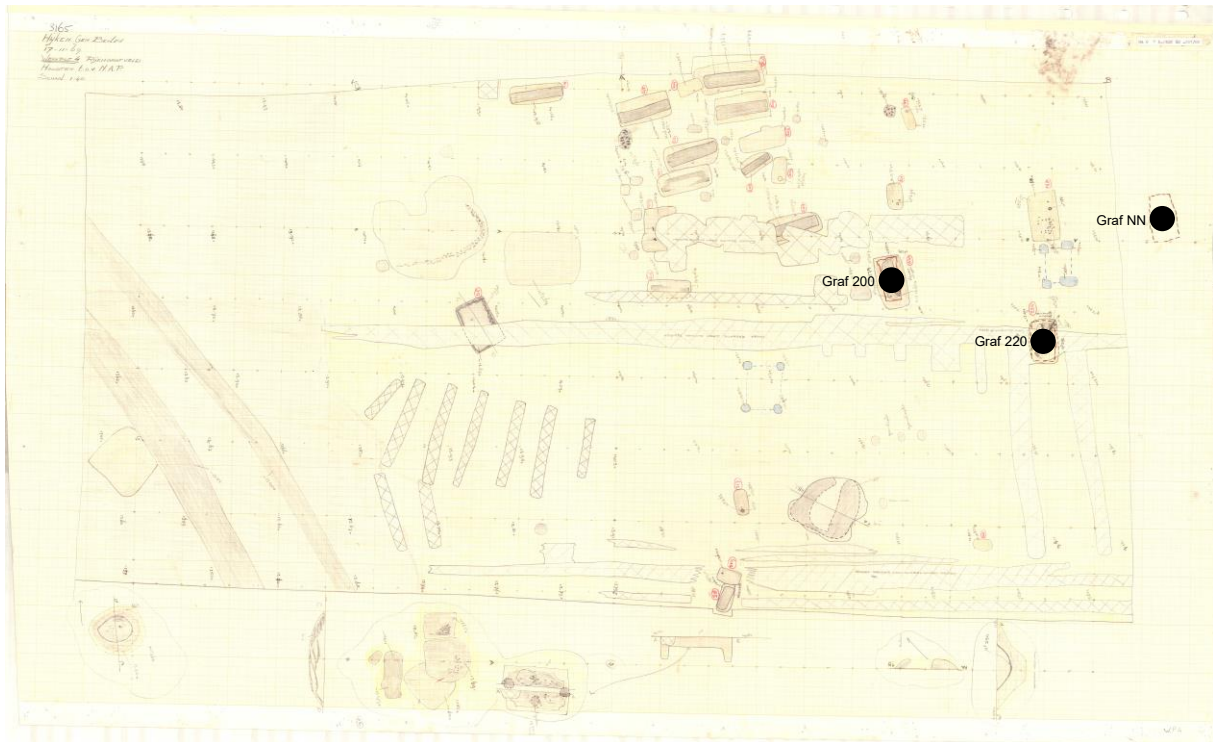
Bijlage III: Werkput 3 grafveld 'Hijker Esch' met houten grafkamers (●)

Oorspronkelijk schaal 1:100 op A0-formaat (Biologisch-Archæologisch Instituut, RijksUniversiteit Groningen, 1957-69/70), verkleind tot 5%.

● = Locaties houten grafkamers Werkput 3

Bijlage IV: Werkput 4 grafveld 'Hijker Esch' met houten grafkamers (●)

Oorspronkelijk schaal 1:100 op A0-formaat (Biologisch-Archæologisch Instituut, RijksUniversiteit Groningen, 1957-69/70), verkleind tot 5%.

● = Locaties houten grafkamers Werkput 4

Bijlage V: Catalogus houten grafkamers grafveld 'Hijker Esch'Graf №152a:

Maaiveld: 13,98 NAP Diepte: 13,58 NAP Diepte: 40 cm.

Kuil vorm: Afgerond-trapezoidaal

Kuil richting: Ongeveer ZuidZuidWest ↔ NoordNoordOost

Kuil lengte: 1,98 m. Kuil breedte: 1,06 m.

Verticale plankenconstructie op enige afstand van de wanden

Constructie lengte: 1,26 m. Constructie breedte: 0,84 m.

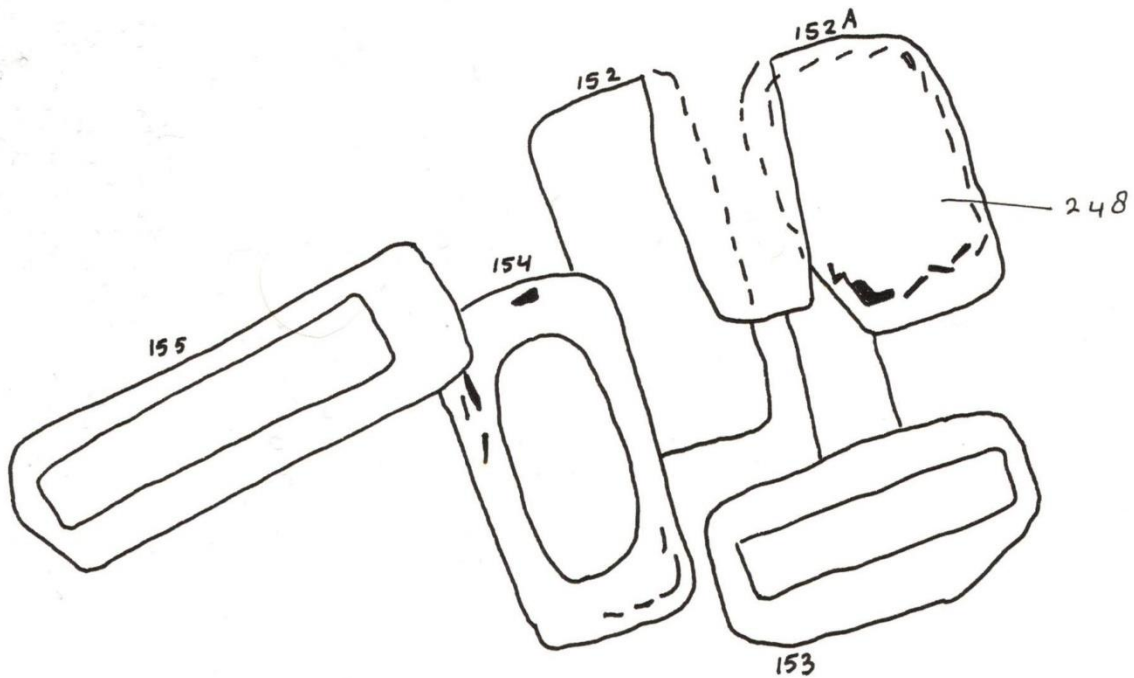
→ Lichaamslengte maximaal 1,26 m.

→ Jeugdige (Naar Ahrens (1978: 332, 335))

Datering: Fase IIa: 6^e – m.8^e eeuw n.Chr. (Naar Verwers, 1988)

Inventaris: Vondst № 1988/IV.248: 6 scherfjes aardewerk

Afbeelding onder: de houten grafkamers № 152a en 154

Afb. boven: de houten grafkamers № 152a en 154

Graf №154:

Maaiveld: 13,97 NAP Diepte: 13,60 NAP

Kuil vorm: Afgerond-trapezoïdaal

Kuil richting: Ongeveer ZuidZuidWest ↔ NoordNoordOost

Kuil lengte: 1,98 m. Kuil breedte: 1,06 m. Kuildiepte: 0,37 m.

Verticale plankenconstructie op enige afstand van de wanden

Nota bene: Silhouet van lijkzak vagelijk zichtbaar

Constructie lengte: 1,26 m. Constructie breedte: 0,84 m.

→ Lichaamslengte maximaal 1,26 m.

→ Jeugdig persoon²⁴

Datering: Fase IIa: 6^e – m.8^e eeuw n.Chr.²⁵

Inventaris: Vondst № 1988/IV.73:

 Kraal

Vondst № 1988/IV.245 op 13,80 NAP:

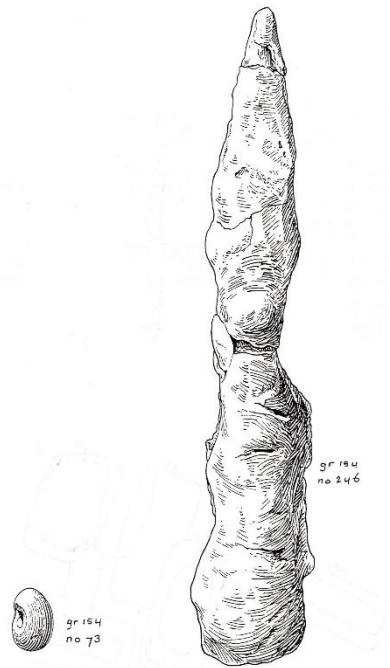
 3 fragmenten ijzeren mes (21,8 cm.), Z.O. → NW

 Ijzeren gesp (2,5 cm.)

 2 scherfjes aardewerk

Vondst № 1988/IV.246 op 13,65 NAP:

 Ijzeren dolk met hout in heft (23,8 cm.), Z → N

Afb.: Vondst № 1988/IV.73
Vondst № 1988/IV.246

Graf №200:

Maaiveld: 13,97 NAP Diepte: 13,50 NAP

Kuil vorm: Afgerond-trapezoidaal

Kuil richting: Ongeveer Zuid → Noord

Kuil lengte: 2,22 m. Kuil breedte: 1,24 m. Kuildiepte: 0,47 m.

Verticale plankenconstructie op enige afstand van de wanden

Nota bene: Silhouet van lijkzak vagelijk zichtbaar

Constructie lengte: 1,70 m. Constructie breedte: 0,70 m.

→ Lichaamslengte maximaal 1,70 m.

→ Volwassen persoon²⁶

Datering: Fase IIa: 6^e – m.8^e eeuw n.Chr.²⁷

Inventaris: Vondst № 1988/IV.278:

 Klompje smolten glas

 3 wandscherven

Vondst № 1988/IV.279 op 13,68 NAP:

 2 ijzeren schakeltjes aaneen

Vondst № 1988/IV.287 op 13,67 NAP:

 Grijsbruine, kogelvormige pot met uitstaande rand en bolle bodem: 12,4 x 17,2 cm.

Vondst № 1988/IV.288 op 13,62 NAP:

 Kralensnoer

Fragmenten bronzen/benen sluiting/gesp

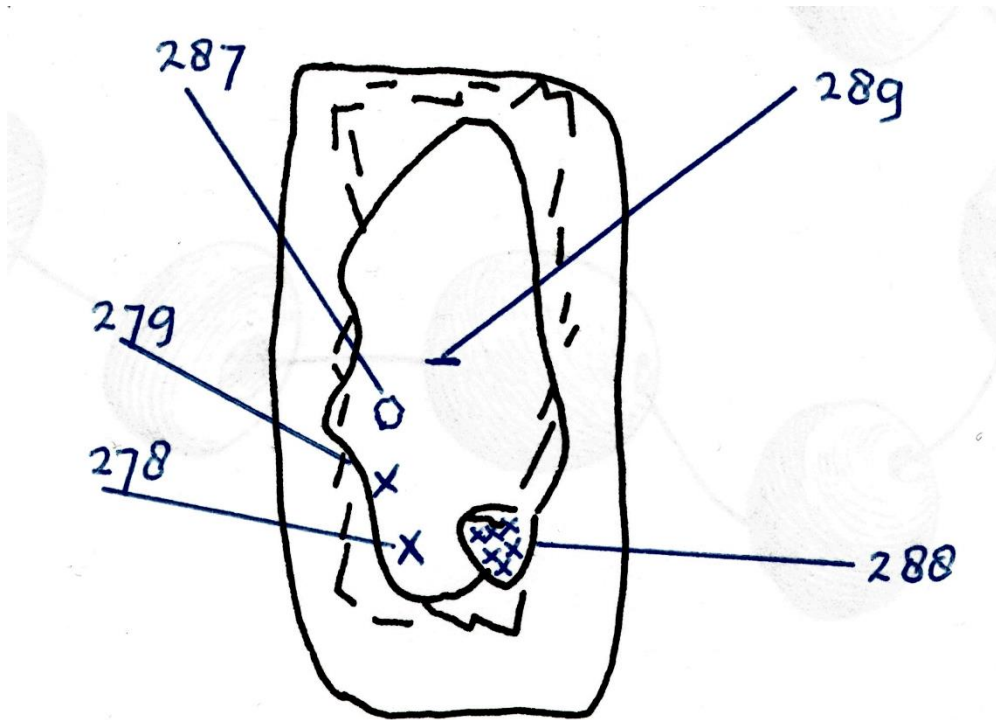
8 fragmenten ijzeren schakelketting

Scherfjes aardewerk

Vondst № 1988/IV.289 op 13,60 NAP:

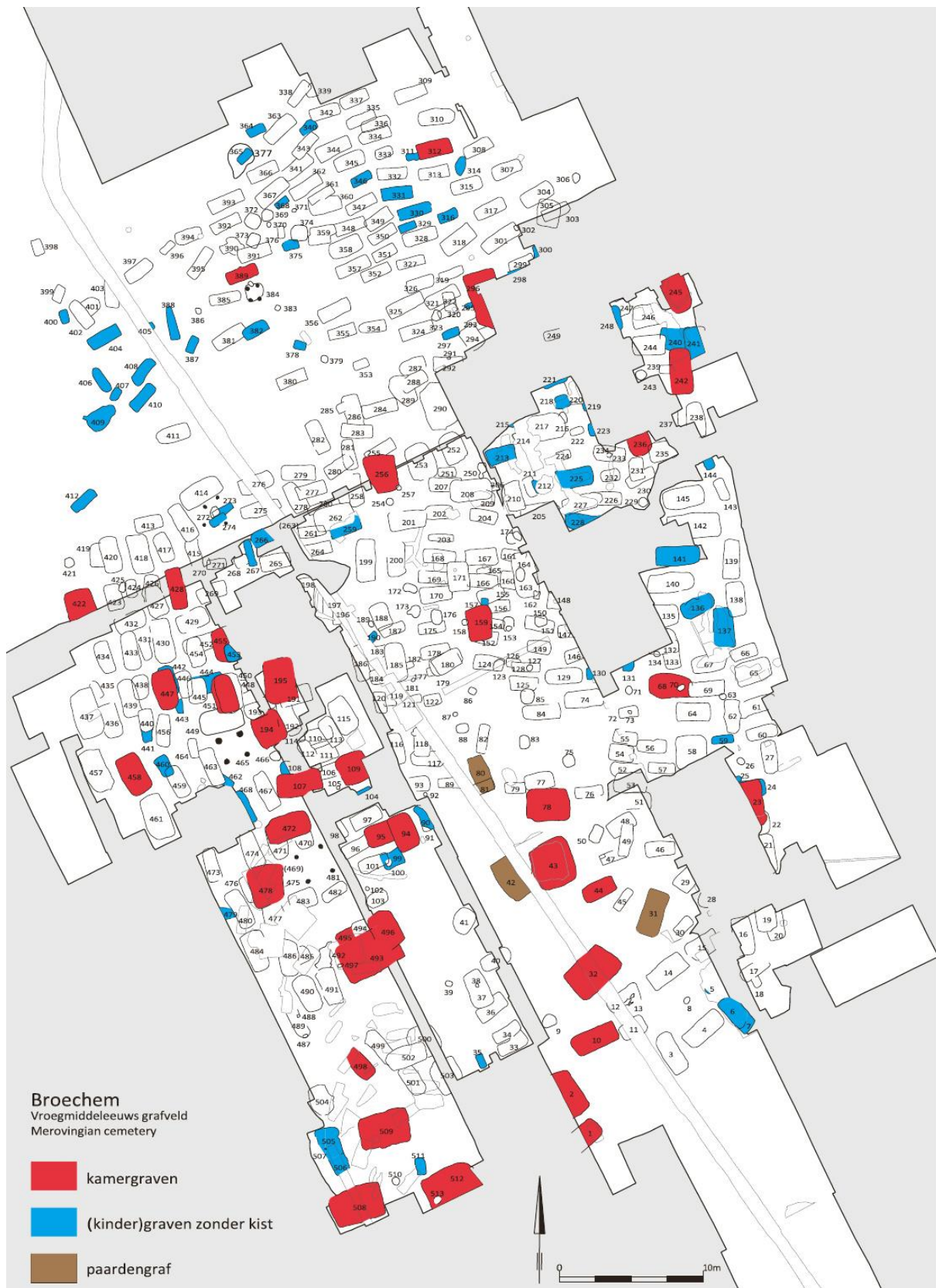
 3 fragmenten ijzeren mes (6,6 cm.)

Nota bene: Vrouwelijk persoon

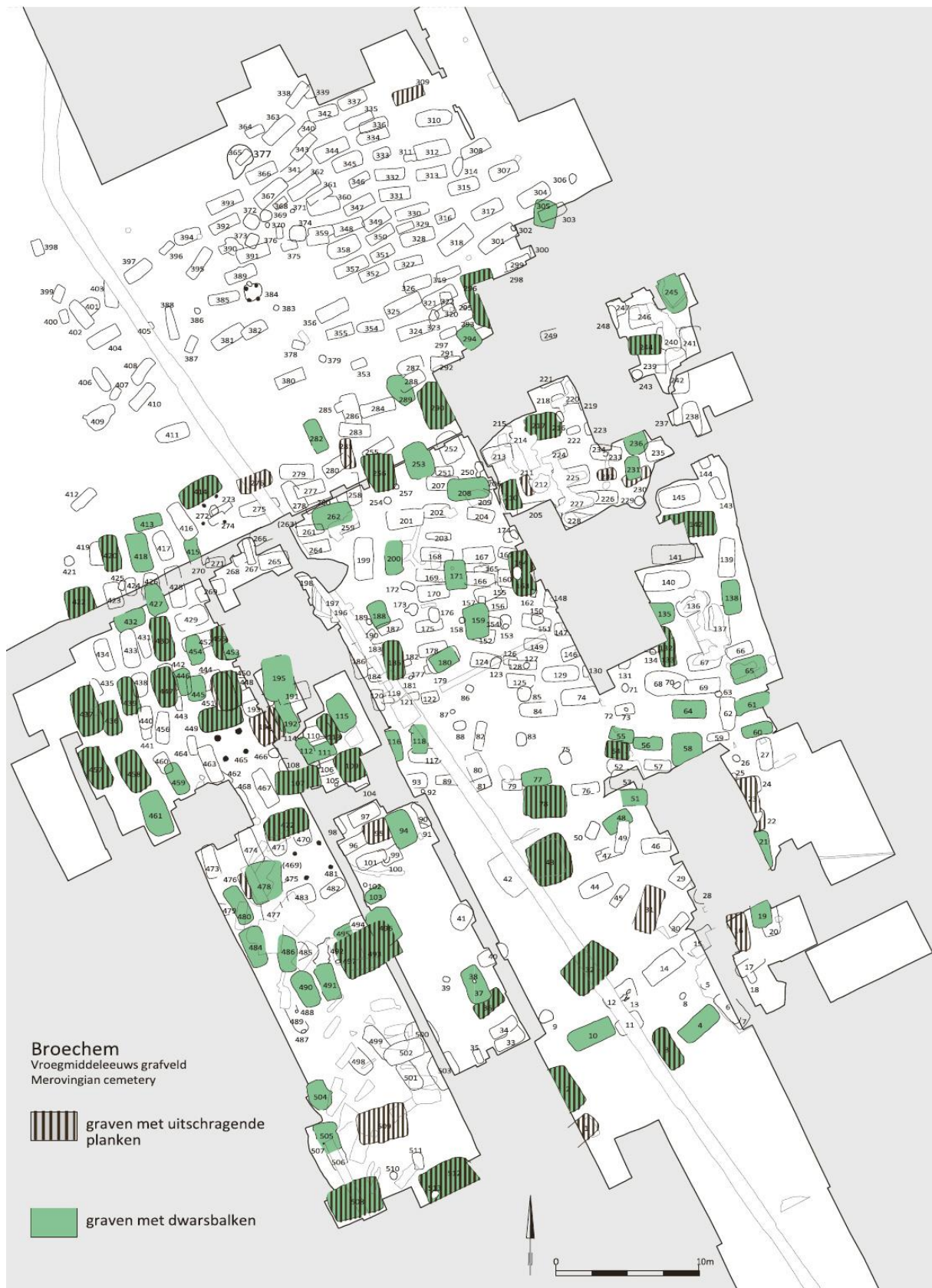

Afb.: Grafkamer № 200

Bijlage VI: Catalogus houten grafkamers grafveld Broechem

Bijlage VI: Catalogus houten grafkamers grafveld Broechem

Eindnoten

¹ * Havelte, 18 mei 1924 - † Haren, 27 september 2020.

² Thans Groninger Instituut voor Archeologie / Groningen Institute of Archaeology (GIA).
Locatie GIA: Poststraat 6, Poststraat 6, 9712 ER Groningen.

³ Vanaf september 2007 University of Groningen.
Locatie Academiegebouw: Broerstraat 4, 9712 CP Groningen.

⁴ * Dokkum, 30 november 1936 - † Roden, 6 september 2015.

⁵ <https://docplayer.nl/54285756-Programma-van-eisen-format-conform-kna-versie-4-0-locatie-projectnaam-plaats-binnen-archeologisch-proces.html>

“Archis vermeldt met betrekking tot waarnemingsnummers 12158/34163; 237042 en 238043 het volgende:

Ad 34163:

De afmetingen van het grafveld zijn ca. 100 x 40 m., waarvan ca. 60 x 40 m. met overwegend inhumatiegraven. Er zijn ca. 20 crematie- en ca. 220 inhumatiegraven aangetroffen. Daarnaast werden kuilen met houtskool gevonden, een hutkom, een waterput, en een deel van een huisplattegrond. De nederzetting is waarschijnlijk ouder dan het grafveld. Ook zijn in secundaire context aardewerkfragmenten gevonden die in de 2e helft 1e tot in de 4e eeuw kunnen worden gedateerd

Ad 237042:

Grafveld met inhumaties die zowel W - O als N - Z gericht zijn. In de ZW-hoek is een huisplattegrond gevonden. Enkele andere palenconfiguraties en kuilen en de waterput kunnen hierbij horen. Er is aardewerk gevonden van de 2e helft van de 1e eeuw tot in de 4e eeuw. Verder Angelsaksisch aardewerk en een terra nigra-achtige scherf (in het nederzettingsdeel). ‘De indruk bestaat, dat de nederzettingssporen chronologisch aan het rijengrafveld vooraf gaan. Dat crematie de begraafwijze uit de tijd van deze nederzetting vormt, is mogelijk. De vondsten uit het merendeel der inhumatiegraven maken de indruk jonger te zijn, ca. 7de - 9de eeuw’

Ad 238043:

Nadat in 1969 het rijengrafveld is opgegraven en men daarbij een stuknederzetting vond, onderzoekt men nu de nederzetting en werkt men het rijengrafveld af. Er worden geen nieuwe graven gevonden”

⁶ De spelling is hier en daar niet conform de gebruikelijke; dit ter verduidelijk van de gehanteerde afkortingen elders in dit manuscript

⁷ Voogd, J.B. de, Biologisch-Archæologisch Instituut der RijksUniversiteit Groningen, nov. 1990 (ongepubliceerd). “Het grafveld ‘Hijker Esch’ [Gem. Beilen, Beschrijving [I]]” & “Catalogus [II]”.

⁸ * Sitoebondo, noord-oost Java, Indonesië), 30 april 1932 - † Haren, 7 april 2008.

⁹ <https://de.wikipedia.org/wiki/Gräberfeld#Arten>: “Reihengräberfeld, wenn die Bestatteten einheitlich ausgerichtet liegen.” (*ergo* $\pm N \leftrightarrow Z$ of $\pm O \leftrightarrow W$)

¹⁰ Tijdens het lezen van overige literatuur bleek dat ‘Hijker Esch’ het enige grafveld bleek met houten grafkamers met een versteviging van verticale planken.

¹¹ Slechts bij de $N \leftrightarrow Z$ gerichte graven №198 en №200 kon door (middel van de ligging van een halsketting) de richting ‘definitief’ $Z \rightarrow N$ vastgesteld worden, terwijl bij de $W - O$ gerichte graven №163 (lijksilhouet) en №165 (tandglazuur) de richting ‘definitief’ $W \rightarrow O$ vastgesteld worden.

Mochten deze vaststellingen getransponeerd kunnen worden op graf №220, dan bevonden de *lancea*, *scramasax* en *spatha* zich bij de teraardebestelling ter rechterzijde van de overledene. Dit is niet zo verwonderlijk, aangezien thans circa 86% van de Nederlandse bevolking rechtshandig is (CBS). <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2011/32/een-op-de-tien-nederlanders-linkshandig>

¹² “(Nu) Blijkt dus (echter) dat de gemiddelde lengte van mannen in ieder geval in Noordwest-Europa in de eerste helft van de Middeleeuwen maar liefst 173,4 centimeter was - met een record van 176 centimeter in Zweden.” (https://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/518677_middeleeuwer-was-erg-lang-18de-eeuwer-t-kortst#:~:text=In%20de%20zeventiende%20en%20achttiende,weer%20vroegmiddeleeuwse%20lengtes%20werden%20bereikt / Bron: NRC)

¹³ “IN de vroege Middeleeuwen waren mannen in Noordwest-Europa niet veel kleiner dan tegenwoordig. Pas vanaf de twaalfde eeuw nam hun lengte af, tot een dieptepunt in de achttiende eeuw. Na 1750 werden de mannen weer langer, met een versnelling in de twintigste eeuw.” De Standaard.be, Antropologie: 12 NOVEMBER 2004, door hendrik spiering

“Hieruit leidden ze af dat lichaamslengte gedeeltelijk bepaald was door de levensomstandigheden van een persoon. Na heel wat klinische studies, weten we dat de levensstandaard effectief een rol speelt. De calorie-inname tijdens de groei en het soort voedsel dat geconsumeerd wordt tijdens deze levensfase, kunnen inderdaad mee bepalen hoe groot iemand als volwassene wordt.

Vooraf de inname van proteïnen en vitamines C en D zijn bepalend. Zo dragen lange fases van ziekte en ondervoeding bijvoorbeeld bij tot een kleinere gestalte. Daarnaast zijn er ook enkele biologisch-fysiologische aspecten die meespelen: de hormoonhuishouding tijdens de groei, maar ook het geslacht (vrouwen zijn nu eenmaal gemiddeld kleiner dan mannen) en overerfbaarheid zijn bepalend. Iemand met grote ouders zal zelf gemiddeld ook groter zijn.”

¹⁴ Voogd, J.B. de, november 1990. Het grafveld ‘Hijker Esch’: Beschrijving [deel I], p. 53.

¹⁵ <https://lvrlandesmuseumbonn.wordpress.com/tag/morken>

¹⁶ Welke is de juiste reconstructie (JBdV, auteur dezes)?

¹⁷ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Almandien>

¹⁸ <https://www.ensie.nl/antiek-encyclopedie/almandijn>

¹⁹ <https://hmn.wiki/nl/Almandine>

²⁰ <http://www.historien.nl/angelsaksische-vorst-van-prittlewell/>

²¹ <https://archeologieonline.nl/nieuws/onderzoek-naar-angelsaksische-grafkamer-is-afgerond>

Sæberht (ook wel Saba, Saberct, Sæbryht, Sæbyrht of Sigebyrht genoemd;^[1] ? - 616/617) was van voor 604 tot aan zijn dood koning van het Angelsaksische koninkrijk Essex. Of behoorden de menselijke overblijfselen *in casu* misschien tot die van zijn broer Saxa? ²¹

²² <https://www.nationalgeographic.nl/photography/2019/05/beroemd-graf-blijkt-niet-van-eerste-angelsaksische-koning?image=02-prittlewell-treasure>

²³ <https://archeologieonline.nl/nieuws/onderzoek-naar-angelsaksische-grafkamer-is-afgerond>

²⁴ Naar Ahrens 1978: 332, 335

²⁵ Naar Verwers: 1988

²⁶ Naar Ahrens 1978: 332, 335

²⁷ Naar Verwers: 1988